

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 13/1 2024 s. 64-79, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

KADİM AĞIT KÜLTÜRÜ VE ELBİSTANLI KADINLAR

Ayşe Hilal KALKANDELEN*

Geliş Tarihi: 28 Eylül 2023

Kabul Tarihi: 23 Aralık 2023

z

Tarihi çok eskilere dayanan, ölüm, ayrılık ve doğal afetler sebebiyle insanların, özellikle kadınların üzüntülerini yansıtıktıkları ağıtların rneği olarak Elbistan ağıtlarını kapsayan bu alışma, Elbistan'ın ağıt söyleyen kadınlarını tanıtmayı amaçlamaktadır. Ağıtlar; insanların geçmişi, yaşanmişlıkları, ilerinden atamadıkları duygularıdır. Bu çalışmada ihtiva ettiği edebî anlamlar açısından ele alınarak yakın geçmişimize kadar önemini sürdüren bir sözlü geleneğin varlığı, bilhassa Elbistan rneği üzerinden sunulmuştur. Ağıt, pek çok kişi tarafından ele alınmiş olsa da ağıdın, acılarını içlerinde yaşamaya alişmiş ve belki de alişmak zorunda bırakılmış kadınlarla olan ilişkisi yeterince irdelenmemiştir. Biz de bu boşluğu, kadınların hak ettikleri ihtimamın sorumluluğunu hissettiğimizden dolayı kapatmak istedik. şairleri ve şiirleriyle edebiyat dünyasında mühim bir yer alan Elbistan, bu konuda yeterli kaynağa sahip olduğundan Elbistan'daki ağıt geleneğinin literatüre yeni bir bakış açısı getireceğine inanıyoruz. Bu çalışmada, ağıt türünde şiir söyleyen Elbistanlı kadın şairlerin ağıtlarından örnekler verilmiş, onların hangi konularda ağıt yaktıkları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kültür, ağıt, Elbistan, şair, şiir.

THE ANCIENT LAMENT CULTURE AND WOMEN FROM ELBİSTAN

Abstract

This study, which covers the laments of Elbistan as an example of the lamentations of people, especially women, reflecting their sorrow due to death, separation, and natural disasters, which date back to ancient times, aims to introduce the lamenting women of Elbistan. Laments are people's past, experiences, and feelings they cannot get rid of. In this study, literary meanings, and the existence of an oral tradition, which has maintained its importance until our recent past, are presented especially through the example of Elbistan. Although the lament has been discussed by many people, its relationship with women who are used to and perhaps forced to live their pain within themselves has not been sufficiently analyzed. Feeling the responsibility of giving women the attention they deserve, we wanted to close this gap. Since Elbistan, which has an important place in the world of literature with its poets and poems, has sufficient resources on this subject, we believe that the lament culture of Elbistan will bring a new perspective to the literature. In this study, examples of the laments of the female poets of Elbistan who sang poems in the genre of lament are given and the subjects of their laments are emphasized.

Keywords: Culture, lament, Elbistan, poet, poem.

* Doç. Dr.; Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ahilal@atauni.edu.tr.

Giriş

Ağid / Ağıt, lügatte “bir ölünün arkasından söylenen mersiye” (Ağ-la isimden isim yapan -ıt eki) (Tietze, 2016, s. 273), “Ölenin iyi hâllerini ve ölümüyle duyulan acıları ortaya koymak üzere söylenen ezgi, ezgi ile mersiye söyleyerek ağlama” (Derleme Sözlüğü, 2009, s. 93), “Toplum üzerinde büyük etkisi olan felaketler için yazılmış şiir” (Çağbayır, 2007, s. 138), “Bir kişinin ölümünden duyulan acıyı anlatan şiir” (Kudret, 2018, s. 301) şeklinde ifade edilmektedir.

Ağıt; doğal afetler, hastalık, ölüm, ayrılık gibi durumlar karşısında çaresizlik, korku, heyecan, üzüntü, isyan gibi duyguları dile getiren sözlerdir. Ağlama anlamına gelen bu sözleri söylemek “ağıt yakma”, “sagu yakma”, “sayma”, “ağlatma”, “ağıt etme” olarak ifade edilirken, söyleyenlere de “ağıtçı”, “ağcı”, “ağlayıcı”, “âşık bacı”, “bayatıcı”, “sağıcı”, “sağucu”, “sağ sağıcı” ve “sazlıyan” ve “yakımcı” gibi adlar verilmektedir (Parmaksız, 2010, s. 34).

Eski Türklerde sagu olarak bilinen ağıt; “şiven”, “mersiye koşukları”, “kuv”, “ağı”, “tavşa”, “bozlav”, “matemname”, “coktav”, “tagmag”, “sazlamag”, “körös”, “madras” adlarıyla adlandırılmaktadır ve yas töreni anlamıyla eskiye dayanan bir gelenektir (Köksal, 1996, s. 234). Bu törenin birtakım âdetleri bulunmaktadır. Bunlardan biri yas evine yemek götürmek, yemek dağıtmaktır. Yemek götürme âdeti “ölü gömüldükten sonra üç ya da yedi gün içinde verilen yemek” anlamıyla “yog” kelimesinin karşılığı olarak Kaşgarlı Mahmut tarafından eserinde açıklanmıştır (el-Kaşgarî, 2007, s. 699).

Ağıtlar; dua, beddua, dilek ve öğüt gibi insanların birlikte yaşamaya başladığı zamanlardan beri var olan sözlü ürünlerdir. İnancı, ırkı, dili ne olursa olsun insanlar ortak özelliklerinden olan duygularını, ıstıraplarını teskin etmek için ağıt söylemişlerdir. Sümerlerden itibaren görülen ağıt, pek çok toplumda manzum ağıtlar şeklinde kendini göstermektedir. *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te Alper Tunga'nın ölümünü anlatan manzume de ağıttır. Hz. Davut'un Talut (Saul) ve oğlu Yonatan'ın öldüğünü duyunca onlar için söylediği rivayet olunan şiirler de ağıttır (Kutsal Kitap, 2001, s. 380). İlk ağıt metni, M.Ö. 119 yılında Hunların topraklarını Çinlilerin ele geçirmesi üzerine söylenmiştir (Görkem, 2001, s. 35). Gılgamış Destanı'nda da Gılgamış'ın ölen arkadaşı için ağıt yaktığı (Kemal, 1992, s. 20), Eski Mısırlılarda din adamlarının ölen hükümdarlarına kasideler okudukları; Tibet, Yahudi ve Yunan toplumlarında ağıt söyleme geleneğinin olduğu bilinmektedir (Kaya, 2014, s. 305). Anadolu sahasında ilk ağıt metni de Yunus Emre'nin âşık tarzı ağıdır (Bali, 1997, s. 29).

Eski Türklerin dinî ayinlerinden biri yuğ yani matem ayinleridir. İslamiyet'ten önce bu törenlerde kurbanlar kesilip gelenlere ziyafet verildiği, atlıların ölünün çadırının etrafında bağıştıkları, ölünün ve atının¹ uygun bir günde yakıldığı, tören süresince saguların söylendiği bilinmektedir. Türkçe “cığlamak”, Çağatayca “yığlamak” anlamındaki yuğ kelimesine ilk defa Orhun Kitabeleri'nde rastlanmaktadır (Kaya, 2014, s. 306). Kültigin Abidesi'nde Bilge Kağan'ın küçük kardeşi Kültigin'in ölümü üzerine ağlayan kadınlar için “yoğcı”, “sığıtıcı” kelimelerinin kullanıldığı yine Bilge Kağan Abidesi'nde aynı kelimelerin bulunduğu görülmektedir (Ergin, 2021, s. 61-67).

Yuğlarda şiir ve şairin yeri farklı ve önemlidir. Onlar kopuzu ile çaldığı namelerin tesiri ile ölünün ruhunu rahatlatırken, güfte ve bestesiyle merasimi canlandırmakta, ölünün hatırasını

¹ Ağıtlarda ata önemli bir rol verilmiştir. At felaketi fark eder, düşmanı duyar, dostunu bilir. Orhun Abideleri'nde belirtildiği üzere at şan ve şeref, galip gelmenin timsalidir. Atsız olmak da aczin, mağlubiyetin ifadesidir. Bk. (Köprülü, 2014, s. 112).

yaşatacak şiirleri de oluşturmaya başlamaktadır. Zamanla halk edebiyatındaki kahramanlık mevzuları, destanlar, bu matem ayinlerinin kalıntısı sayılmıştır (Köprülü, 1989, s. 98). Bu matem ayinlerinde ilk zamanlarda dinî, sonraki zamanlarda bedii gaye gözetilerek söylenen sagular / ağıtlar eski Türk şiirinin en önemli kısmıdır. 17. asra kadar kopuz da Türk'ün elemünde sagulara eşlik etmiştir. Baksı ve kamlar tarafından icra edilen sagular, İslamiyet'in Türkler arasında yerleşmesinden sonra kadınlara intikal etmiştir. Ağıtlar, hemen hemen bütün toplumlarda kadınlar tarafından söylenmekte ve "ağlayıcı" manasına gelen kelimelerle adlandırılan bu kadınların teşkilatlanmış bir meslek oluşturdukları dahi görülmektedir (Uludağ, 1988, s. 470-472). Kaynaklardan edinilen bilgilere göre ağıt töreninde ölünün yakınları kadınlar etrafında halka kurmakta, önüne bir elbise ve çamaşır bohçası konan kadın ağıt söylerken, diğer kadınlar da ona eşlik etmektedir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1977, s. 47).

Ağıt ve ağıt törenleri için ağıt etmek, ağıt düzmek, ağıt havası, ağıt koparmak, ağıt söylemek, ağıt tutmak, ağıt yakmak, ağıt yapmak, ağıt yitirmek, bayatı söylemek, sağı kılmak, sağı sağma, sağı sağmak, şiven etmek, yakım yakmak, yas çağırmak, yas etmek, yas kaldırmak ve yası tutturmak gibi deyimler kullanılmaktadır. Ağıtların söylendiği yas törenlerine de çeşitli bölgelerde "sazlamağ" (sadlamağ), "şiven", "ölgülü" veya "yas" denilmektedir (Şenel, 1988, s. 470-472). Yas, Oğuz lehçesinde ölüm, yıkım anlamında kullanılmıştır (el-Kaşgarî, 2007, s. 669).

Ağıt, şiir biçimlerinin en eski şeklidir. Yedi, sekiz ve on birli hece vezni ile söylenir, aruzla söylenenler de mevcuttur. Genellikle a-a-b-a, c-c-d-c şeklinde yarım uyaklı dörtlükler hâlinde söylenirler; koşma, mâni, destan, türkü şeklindedir. Dörtlükler bazen soru-cevap şeklinde düzenlenirler. Yüksek sesle, ağlayarak okunan ağıtların şairlerin yazdıkları dışında anonim olanları ve nesir şeklinde söylenenleri de vardır. Anonim mahsulü ağıtlarda vezin uygunluğu bulunmayabilir (Elçin, 1990, s. 2). Uzun hava ya da kırık hava denilen ezgilerle hece vezni ile söylenen ağıtlarda ölenin bıraktığı boşluk, birlikte geçen güzel hatıralar, dostluk, iyilik, merhamet, fazilet, cesaret, düşmanlık gibi konular dile getirilir. Saz şairlerinin aruz vezni ile söyledikleri, bir kısım bestesiz ağıtlarda da türküler gibi müzik ilk plandadır (Elçin, 1993, s. 291). Divan edebiyatında da ağıt karşılığı olan mersiye türünde pek çok şiir yazılmıştır.²

Ağıtta sadece acı ve keder değil; ölenin iyilikleri, faziletleri, güzel özellikleri, düşmanlara nasıl saldırdıkları da yer alır. Yani ağıtlar sadece lirik değil, destani unsurlar da taşımaktadır. Şair bir taraftan kahramanına ağlarken, onun ölümüne duyduğu acıyı dile getirirken diğer taraftan onun becerilerinden, kahramanlıklarından da bahseder. Yani ağıt, bir bakıma ölen için söylenmiş methiye demektir. Ağıtların önemli ve kuvvetli bölümleri, bu kahramanlıkların anlatıldığı, kahramanın methedildiği yerlerdir. Atlara binerek kuşlar gibi avlarının üzerine, düşmana saldırdıklarını onları kesip doğradıklarını söyleyen Türk kahramanı "*Öfkelenim, arslan gibi kükreyerek dışarı çıktım, alplerin kafalarını doğradım, artık bana kim karşı koyabilir?*" diye bağırır (Köprülü, 1989, s. 112).

Zamanla dünyanın fâni oluşu, ömrün kısalığı, ihanet, sadakatsizlik, gençliğin geçici oluşu, ayrılık gibi hâller, ağıdın anlam ve mahiyetini genişletmiştir. Bu bakımdan ağıt, şekilden çok muhteva olarak düşünülür (Elçin, 1993, s. 290). Ağıtların, türkü, mâni, ninni, destan, masal, fıkra ve halk hikâyeleri ile de ilgisi vardır. Ezgi ile söylenmiş olmaları, acı, üzüntü yansıtılmaları bakımından bu türlerle benzerlik gösterirler.

² Elbistanlı şairlerden bu türde şiir yazan şairler bulunmaktadır. Elbistan'da ağıtçılar, kadın olmakla birlikte erkeklerin ağıt türünde çok daha fazla şiirler söyledikleri bilinmektedir. Bk. (Gözükara ve Özalp, 2011).

Ağıtlar, yapılarına, konularına ve söylendiği yerlere göre sınıflandırılırlar. Ölüm, ayrılıklar, doğal afetler, kazada sakat kalmalar, yenilgiyle sonuçlanan savaşlar, düşman saldırısı, eşkıya saldırıları, göçler, kıtlık ve hastalıklar ağıt konularındandır. Zamanla yazıya geçirilen ve sözlü edebiyatın temelini oluşturan ağıtlar, gelecek nesillere de bölgesinde yaşanan olayları anlatması, insanların birbirine karşı duyarlı olduğunu göstermesi bakımından tarihtir, kayıtlı vesikalardır. Ağıtlarda ilk diziler kültürden esinlenirken, sonraki dizeler ağıtçının ferasetiyle “Kırıldı kanadım.”, “Nerelere gideyim?”, “Başımı taştan taşa çalayım.” gibi kalıplaşmış ifadelerden oluşur (Temizyürek, 2019, s. 25).

Ülkenin her bölgesinde öncelikle Ege ve Marmara Bölgesi’nde Afyon, Muğla, Bursa ve Denizli’de; İç Anadolu Bölgesi’nde Ankara ve Kayseri’de, Karadeniz Bölgesi’nde Trabzon ve Tokat’ta, Doğu Anadolu Bölgesi’nde Kars, Ağrı, Muş, Van, Bitlis, Hakkâri, Urfa, Elazığ, Sivas, Erzincan ve Erzurum’da; Akdeniz Bölgesi’nde Antalya, İçel, Burdur, Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş’ta ağıt söyleme geleneği yaygındır. Ağıtçı denilen ve kadınlardan oluşan insanlar da bu geleneği kısmen azalmış olsa da sürdürmekte, acıları ağıt söyleyerek paylaşmakta, sosyal dayanışmayı pekiştirmekte, üzüntüleri az da olsa hafifletmekte, belki acılarını daha da alevlendirmektedirler. Ağıt sözü; Kars’ta “bayatı”, Sivas’ta “deme”, Adana’da “deşet”, Malatya’da “deyiş”, Samsun’da “deyişet”, Sivas’ta “dil”, “las”, Kırşehir’de “lavik”, Burdur’da “ölgülü”, Muş’ta “sabu”, Elazığ’da “şin”, Diyarbakır’da “şivan”, Isparta-İçel’de “yakım”, Antalya, Balıkesir, Muğla’da “yas”, Erzurum’da “sızılama” ve Kahramanmaraş’ta “ağat” şeklinde ifade edilir (Kaya, 2014, s. 303).

1. Ağıtçılar

Ağıtçılar; ağcı, ağlamacı, ağlayıcı, âşık bacı, bayatıcı, bozlavcı, imadede, matemci, mersiyehan, sağıcı, sağucu, sagu sayıcı, sıgıtıcı, sızlayan, yakımcı, yaşçı, yığlagur, yuğcı da denilen, ölen kişiye veya gelin çıkarırken gelinin yakınlarına doğaçlama şiirler söyleyip çevrede bulunan kişileri ağlatan kadınlardır (Görkem, 2001, s. 16-17). Bu kadınlar, duygulu sözler söylerken gerçekleri de ortaya çıkarırlar.

Eski Türk töreni yuğlarda çevre memleketlerden yuğcu ve sıgıtçı adıyla anılan ağıtçılar bu törenlerde hazır bulunmuştur. Geleneklerine bağlı birçok Türk devletinde ağıtçılar, ölen kimsenin vasıflarından bahseden mersiye, methiye okumuş, okutmuşlardır (Köprülü, 1989, s. 99). Selçuklu Sultanı Sultan Sencer (ö. 552/1157), kızı Mah Melek Hatun’un (ö. 1129) vefatına çok üzülmüş ve mersiye söyletmek için Am‘ak-ı Buhari’yi (ö. 543/1149) Buhara’dan getirtmiştir.

Güllerin, bostanların sahasından çıkıp açıldığı bir zamanda,

Bu açılmış gül topraklar içinde kaybolup gitti.

Ağaç dallarının bulutlardan nemi olduğu bir zamanda

O taze bostanın nergisi susuz kaldı.

(Devletşah, 2011, s. 110).

Ağıtçılar, yaşlı ailenin bir yakını, ölenin kız kardeşi, annesi, kızı, kuzeni olabildiği gibi yabancı bir kişi de olabilir. Ağıt törenlerinde kadınların elbiselerini ters giyme, kara elbise giyme âdetleri mevcuttur. Hatta eski âdetlerde kadın ve erkeklerin bellerine beyaz kumaş bağladıkları, başlarına da beyaz örtü örttükleri, beyaz rengin de yas alameti olduğu görülmektedir (Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, 2001, s. 51). Ağıtçılar, ölüye ağıt söylesin diye para ile getirilen kişiler olarak da görülmektedir.

Dedem Korkut'un Kitabı'ndaki destanlar, bir yakınının ölümünde bir ağıtçı kadının tırnakları ile yanaklarını yırtmak istemesinden söz etmektedir (Esen, 1982, s. 11). "Ölünün annesi, kız kardeşleri, boy beyleri ak çıkarıp kara giyerler; analar çekip yakalarını yırtar, acı tırnaklarını ak yüzlerine çalıp güz elması gibi al yanaklarını yırtarlar" (Gökyay, 2006, s. 1101).

Eski Çin'de ölenler için yedi gün yas ilan edilir, ağıtçılar feryat figan eder ve ağıt yakarlar; rahipler ve müzisyenler de bunlara iştirak ederler. Eski Mısır'da buna benzer olarak evin kadınlarının üstlerine çamur sürerek dövündükleri, Yahudilikte ağlayıcı kadınlar, şarkıcı kadınlar, hünerli kadınlar adıyla bu işi meslek edinenlerin elbiselerini yırtıp saçlarını keserek hazır buldukları, yedi gün boyunca şiirler söyleyip koro hâlinde ağladıkları söylenmektedir. Afganistan'da kadınların ölüye sırayla ağıt söyledikleri, Kazaklarda kadınların ağıt söylerken ellerini yüzlerini parçaladıkları, Azerbaycan'da ağıtçı kadınların ölünün giysileri, kemeri, tüfeği gibi eşyalarına bakarak ağıt söyledikleri bilinmektedir. İslamiyet'ten önceki dönemlerde Araplarda da ağıtçı kadınların görevi, ölünün hâlini, iyiliklerini, kahramanlıklarını saymak, ağlamak ve çevredekileri de bu havaya sokmak ve matem havası estirmektir (Uludağ, 1988, s. 470-472).

Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi üzerine Medine kadınlarının da feryat edip ağladıkları bilinmektedir. Hz. Hüseyin öldürüldüğü sırada havayı bir toz yığını sarmış, toz yukarı çıktıkça Hz. Hüseyin'in atı, yelesini kan rengine boyayarak çadıra doğru ilerlemiş, Ehl-i Beyt'in hanımları atın yelesini kanlı, üzerinde de Hz. Hüseyin'i göremeyince ağlamaya başlamış ve atla konuşur gibi bir ağıt yakmışlar:

Ey semend-i bâd pâ billâh kani ol şehsuvâr

Nîşe ol serdardan kaldın cüdâlık ihtiyâr

Neyledin ol dürr-i şehvârî ki tapşırđık sana

Kande saldın nîşe gelmez aştı hadden intizâr

(Hadîkatü's-Süedâ, 2013, s. 455-456).

(Ey rüzgâr ayaklı at! Billah nerede binicin? Sen nasıl o serdardan ayrılığın uz gördün? Sana emanet olan o inciyi ne yaptın? Nereye saldın? Niçin gelmez? Beklemek haddi aşdı.)

Her yerde farklı ama birbirine benzer özellikler gösteren ağıtçılar, Kazak Türkleri'nde baş sağlığına gelenler, evin sahibesi, kızı veya gelinidir, *Köris* denilen ağıdı özel bir makamlı okurlar. Azerbaycan'da ölen genç bir delikanlı ise ağıtçı annesidir ve nesir şeklinde ağıt yakar:

"Açılmayan tüfengin, sivrilmeyen hançerin, öz canga gurban. Ay kimi doğdun, gün kimi batdın, minende at bağırı yardın, düşende yer bağırı yardın, saydığın selam virding, saymadın yan virding, düşmanına dirsek gösterding...ağzıyıng seserli sözüne anang kurlıdu" (Elçin, 1993, s. 290).

Ağıtçılar, özelliklerine göre ölenin yaşadığı sürece güzel bir hayat sürmüş bir kişi ise malı, mülkü, güzelliklerinden; sıkıntılı hayat sürmüş bir kişi ise yaşantısı boyunca çektiklerinden, talihsizliğinden bahsederler. Kişinin vücut ve huy bakımından takdire değer tarafları da dile getirilir (Görkem, 2001, s. 106). Çoğu zaman da konular günlük olaylardır.

Ağıdın çoğunlukla kadına mal edilmesi, kadının toplumsal konumu ve duyguları bakımından cevabı belli ama irdelenmesi gereken de bir konudur. Kadın doğası gereği hassastır, çabuk ağlar, çabuk iletişim kurar, her şeyden öte o bir anadır ve bu yüzden ağıtçılık da ona

yakışmıştır. Kadının hissiyatı, edebî yaratıcılığı şiirlerde, acı da ateşin düştüğü yerde, Elbistanlı kadınların ağıtlarında kendini göstermektedir.

2. Ağıt Türünde Şiirler Söyleyen Elbistanlı Kadın Şairler

Kadının edebî hayattaki kaderi Elbistanlı kadın şairler için de aynıdır. Onlar genel olarak şiir yazmaya, yazdığını duyurmaya çekinmiştir. Şiir yazarların şiirleri de ele geçirilememiş, hatta hiç kaydedilememiştir. Kaydedilenler de okuryazar olanlar, başkalarına yazdıranlar ya da anında ezberlenip hafızalara yetişenler sayesinde. Ele geçirilememe sebeplerinden biri de senelerce saklandığı hâlde sahip olamama korkusuyla şiir defterlerinin yakılmış olmasıdır. Okuma-yazma oranına rağmen Elbistanlı kadın şairlerin diğer bölgelere göre sayısal olarak çok daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Elbistanlı kadınlar yeri ve zamanına göre şiirler yazmış, mâni ve türkü söylemiş, ağıt yakmıştır. Onların ağıt yakmalarına da pek çok şey sebep olmuştur. Onlar, acılarını içlerinde yaşayan, yanan ve derdini yazdıklarıyla duyuran kadınlardır. Hatta onlar, ölümlere ağıt yakmanın gerekli olduğuna inanmaktadırlar (KK. 1).

Elbistanlı kadın şairler; annesine, bacısına, kocasına, kızına, oğluna, kardeşine, kuzenine, halasına, gelinine, yeğenine şiir yazmıştır. Yetim kalma, yalnızlık, terk edilmiş olmanın acısı, küçük düşürülmesi, küslük, güvensizlik, çocuklarının olmayışı, evliliğinde beklediğini bulamama, eşi, kardeşi, evladı veya herhangi bir yakınının vakitsiz ölümü, geçmişine, çocukluğuna özlem duyuş, vatan hasreti; kadının şiir yazmasına, ağıt yakmasına sebep olmuştur. Anlatılan bilgilere göre her köyde çok sayıda kadın, kısa olup ezberlerinde tutabildikleri için olsa gerek ağıt, mâni, türkü söyleyip atışmalar yapmışlardır (KK. 2).

Elbistan tarihinde ağıtçı kadınlar, bu işi görev bilip komşularının, köylülerinin veya yakın köydekilerin cenaze merasimine katılıp ağıt yakan kadınlar ile herkese gitmeyip kendi üzüntüsünü içine atan ve bunu şiirleriyle paylaşan, ağıt tarzında şiir yazar kadınlardır. Biz de bu sebeple bu kadınları birlikte ele alıp kültürlerinde yer alan ağıt ve ağıtçılığı tanıyıp tanıtmak istedik. Kadının bu konudaki varlığını göstermek için hem bu türde şiir yazar hem de ağıtçılık yapan kadınları bir arada göstermeyi uygun bulduk ve aynı ad altında vermeyi tercih ettik.

Elbistan'da özellikle kadınlar, içlerinin yangınlarını dışa vurmak için ağıt yakmış, başkalarının dertlerine de yine ağıtlarla ortak olmuştur. Ayşe Dede Çabuk (d. 1948), Asuman Soydan Atasayar (d. 1959), Cennet Er (d. 1925-), Döne Çoban, Elif Yıldırım, Elif Öztürk (d. 1926), Eşe Bostan, Eşe Çay Taş (d. 1934), Fadime Sarı, Fadime Günay, Fatma Nehir, Fatma İnan, Fatma Yıldız, Feleknaz Erten (1888-1952), Güldane Hatun, Gülendamar Ketizmen (1847-1942), Gülkız Güven (1902-1986), Gülkız İpek Kaya, Güllü Gözükara (d. 1929), Gülsün Seyran Aygün, Habibe Özer (1901-1961), Hatice Binboğa, Hatice Narter, Havva Çay (1892-1982), Hayriye Karakaş, Hacıkız Hatun, Lütfiye Karaca Deveci, Melek Köker, Meryem Nehir, Meryem Kalkandelen Cücük (d. 1959), Meyse Doğan (d. 1932), Mine Hanım, Muammer Ketizmen Sinan (d. 1930), Sahriye Şahinkaya, Münevver Soydan Özgenç (d. 1957), Naciye Kılıç, Yeter Bölükbaşı, Yeter Yıldırım (d. 1923), Zeynep Kılıç ve Zöhre Kasap bu kadınlardandır (Bilgin, 2015). Bu kadınların nelere ağıt yaktığını belirlemek için şiirlerine göz gezdirerek şöyle bir sınıflandırma yaptık:

2.1. Ölen Kişilere Söylenen Ağıtlar

İnsanlar, çeşitli sebeplerle ağıt yakarlar. Bu sebeplerin ilki ve en yaygın olanı ayrılık olarak düşünülen ölümdür. İnsanların, özellikle kadınların ölüm karşısında boşlukta kalmaları, çaresizlikleri, alışkanlıklarını bir daha yaşayamayacak oluşları, acı ihtiva eden ağıtların ortaya çıkışına sebep olmuştur. Ölen kişilere söylenen ağıtlar, en yaygın olanlardır. Anne, kardeş, evlat, eş, yeğen, damat ölümü üzerine Elbistanlı kadınlar üzölmüş, acılarını ağıtlarıyla dile getirmişlerdir. Cinayete kurban gidenler, evlenmelerinden kısa bir süre sonra ölenler, düğünlerini görememiş nişanlılar, asker ocağında ölenler, gurbetteyken ölenler, iş veya trafik kazalarında ölenler, hastalıktan ölenler (Bilgin, 2015, s. 266) gibi sırasız ölümler dolayısıyla pek çok ağıt yakılmıştır.

Yokluğun içimde derin bir acı

Zaman zaman yoklar ince bir sancı

Anacığım benim başımın tacı

Gelemem artık kış geceleri

Muammer Ketizmen Sinan (Uzun, 2012, s. 245).

Elbistan'ın emektar öğretmenlerinden babaannesi ve halası da şair olan Muammer Hanım (d. 1930); annesini, babasını, eşini, kardeşini, yeğenlerini genç yaşta iken kaybetmiş, acılarını, sevdiklerine yazdığı şiir ve ağıtlarla paylaşmıştır (Bilgin, 2015, s. 13-90).

Elbistan'da Havva Uğur Kalkandelen (1930-1985), altı çocuğuyla çok genç yaşta dul kalmış bir hanımdır. Becerisi, gayreti ve çalışkanlığı ile tanınır. Çok büyük sıkıntılar çekmesine rağmen dertlerini içine atmış, kimseye belli etmemiş, kimseden bir şey beklememiş aksine kendi vermiş ama genç yaşta çaresiz bir hastalığa düşmüş ve genç yaşta rahmetli olmuştur. Kızı Meryem Hanım (d. 1959), annesinin ölümü ve hastalık sürecini içi kan ağlayarak ifade ederken anasız ve babasız kalmanın acısını da yüreklere kadar hissettirmektedir.

Anam anam benim anam, genç yaşta dul kalan anam

Dertli dertli gelin anam, gün görmeyen benim anam

Eşen ağlar, Meryem ağlar, Sadeddin ciğerim dağlar

Altı tane yetimine bilmem ki ben kimler ağlar

Meryem Kalkandelen Cücük (KK.1).

Meryem Hanım da Elbistan'ın vefakâr ve cefakâr ağıtçılarından. Küçük yaşta babasını, genç yaşta annesini, daha on üç yaşındayken de kızını kaybetmesi onun ağıt yazmasına sebep olmuştur.

Ağıt yaşamın gereği, direncin ezgiye dönüşmüş hâlidir. Yaşlı ölümlerinde ağıtta sessizlik hâkimken, genç ölümlerinde şivana durulur. Bir yiğit öldüğünde yalnız kadınlar ağlamaz; kurtlar, kuşlar, dağlar, taşlar da ağıta durur (Binyazar, 1979, s. 14).

Elbistan'da kardeş ölümü üzerine yakılmış pek çok ağıt vardır. Bunlardan Gülkız Hanım'ın (1902-1986) eşkıya kurşununa hedef olan kardeşi Çelik lakabıyla meşhur Duran'a yaktığı ağıt:

*Yaşa anam oğlu yaşa
Bak başıma gelen işe
Mektup mu salayım bacım
Muratsız giden kardeşe*

Gülkız Güven (Uzun, 2012, s. 46)

şeklinde başlamaktadır. Bu ağıt, kırk altı kıtadan oluşmaktadır (Uzun, 2012, s. 44).

Elbistan’da pek çok kadın evladını kaybetmiş, bu acıyı ağıtlarıyla hissettirmiştir. Güllü Gözükara (d. 1929), iki erkek çocuğunu birer aylık iken kaybetmiş ve ikinci çocuğunun ölümü üzerine şu ağıdı yakmıştır:

*Yaşın küçük gitme bebek
Heba olur onca emek
Çok gördü ki felek seni
Kanadını çaldı demek*

Güllü Gözükara (Uzun, 2012, s. 28).

Elbistan’da eşlerinin, yeğenlerinin, damatlarının, torununun, dayısının, gelininin ölümü üzerine ağıt yakan kadınlar da olmuştur (Uzun, 2012, s. 197; Bilgin, 2015, s. 23, 164, 219, 241, 263).

2.2. Doğal Afetler Üzerine Yakılan Ağıtlar

Deprem, toprak kayması, çığ, sel baskını, yangın gibi olaylar üzerine de ağıtlar yakılmış; acılar, sıkıntılar paylaşılmıştır. Elbistan’a bağlı eski adı Ambarcık, şimdiki adı ise Söğütlü olan köyde Adıgüzeller’in kızı Arife ile üç arkadaşı çarpılık toprağı (Elbistan Ağzı Sözlük, 2006, s. 70) almaya gittiklerinde göçük altında kalarak ölürler. Bu olay üzerine Zöhre Kasap (?) şu ağıdı yakar:

*Gül Arefem eş olmamış
Sevdiğine baş olmamış
Mevlam dünyayı kuralı
Daha böyle iş olmamış*

Zöhre Kasap (Uzun, 2012, s. 356).

Elbistan Çiçek Köyü’nden Gülkız İpek de kardeşi Habibe’nin toprak altında kalması üzerine ağıt yakmıştır (Uzun, 2012, s. 357); Ambarcık Köyü’nden Hacı Hasan Uğur da baldızının böyle bir olayda ölmesine ağıt yakmıştır. Bölgede pek çok kişi bu olayları bilmekte ve nice civanlar öldü diye hayıflanmaktadır (KK. 2).

Elbistanlı kadın şairler çevre olaylarına da duyarsız değildir. Münevver Hanım, Sivas Madımak Oteli’nin yakılması olayına “19 Yıl Sonra Temmuz’a Ağıt” başlığıyla şu şiiri yazmıştır:

*Gün 2 Temmuz, gerici kıyam
Şeriat çığlıkları vermedi aman
Her sene yeniden deşilir yaram*

*Ah edip ağlamaya gözüm kalmadı
Can dayanmaz Madımak'ın ateşine, külüne
Kurban olam oğuluna, geline
Ben öleydim hepinizin yerine
Artık dayanmaya özüm kalmadı*

Münevver Soydan Özgenç (Bilgin, 2015, s. 179).

Münevver Hanım, Elbistan'ın tanınmış ailelerinden Nakiboğullarından M. Hilmi Soydan'ın kızıdır. Onun gazetelerde yazdığı kadın köşelerinde modern bir bakış ve duyarlılıkla yazdığı şiirleri bulunmaktadır (Bilgin, 2015, s. 179-180).

2.3. Hastalıklara Yakılan Ağıtlar

Elbistanlı kadınlar hastalığa karşı çok duyarlıdır. Genel olarak hastalara, çocuklarının hastalıklarına ve kendi hastalıklarına da şiirler yazmışlardır. Bu şiirlerde hâkim duygu Allah'a sığınmaktır. Gülendam Hanım da hastaların zor şartlarda yola düşeceklerini bildiğinden *elaman* dediği şiirinde “Allah'a yalvar ki o da afiyet çakmağın çaksın.” şeklinde çok da güzel bir benzetme yapmaktadır:

*Çaresiz düşecek yola
Allah yardımcısı ola
Güle gide güle gele,
Aman Allah'ım elaman
Gülendem'im yalvar Hakk'a
Her türlü yüzüne baka
Afiyet çakmağın yaka
Aman Allah'ım el-eman*

Gülendam Ketizmen (Bilgin, 2015, s. 26-27).

Hastaların küçük yerlerdeki sağlık şartları zordur. Durdine dermanı kendi çevresinde bulamayanlar onları şehir şehir dolaştırırlar. Böyle bir durumda kalan Gülendam Hanım da hasta oğlu yollara düşünce şöyle bir ağıt yakar:

*Yarabbi daraldım kapına düştüm
Sabır pınarının suyundan içtim
Hüsnü rızam ile canımdan geçtim
Acı göstermeden götür efendim*

Gülendam Ketizmen (Bilgin, 2015, s. 29-30).

2.4. Kahramanmaraş Olaylarına Yakılan Ağıtlar

Kahramanmaraş olaylarında ilk karışıklıklar okullarda çıkmış, olaylar sonucunda çok kişi hayatını kaybetmiş, yaralananlar olmuş, evler yakılmış, işyerleri tahrip edilmiş, otomobiller yakılmıştır. Olaylar Şii-Alevi, Alevi-Sünni ve Şii-Sünni ayrımcılığına dayanmış ve insanlar birbirlerinin hayatına kastetmiştir.

Asuman Soydan Hanım'ın, Kahramanmaraş olaylarının etkisiyle yazdığı, kendi ifadesiyle ilk şiiri ağıt niteliğindedir.

*Bir şehir geliyor gözlerimin önüne
Bir şehir ki; gaziler, dervişler yetiştirmiş
Şehitler gömmüş bağına bir zamanlar
Kahramanlık naralarını dinlemiş yer gök
Göğüsler gururdan kabarmış
Gözyaşları sevinçten akmış bir zamanlar*

Asuman Soydan Atasayar (Uzun, 2012, s. 12).

Asuman Hanım, Elbistan'ın tanınmış ailelerindedir. Tahsilini terör olaylarının artışı üzerine bırakmak zorunda kalmış ama kendini her alanda yetiştirmiştir. Hem resim çalışmaları hem de dergilerde şiir ve yazıları bulunmaktadır (Uzun, 2012, s. 12-14).

2.5. Kına Ağıtları

Türk topluluklarında “yakım yakma”, “gelin ağlatma”, “kına ağıdı”, “ağıt havası”, “gelin türküsü”, “gelin yası” adı verilen ağıt türküleri bulunmaktadır. Bir kızın evden ayrılması, özellikle anne için bir anda kabullenemediği, içine sığdıramadığı bir acıdır. Evlenen kızın baba evinden ayrılırken söylediği manzumeler de ağıt olarak addedilmiştir (Timurtaş, 2005, s. 50). Bu tür ağıtların, konusu ölüm ve felaketler gibi katlanılması, kabullenilmesi güç olaylar olmamakla birlikte baba evinden uzaklaşma, etkisi uzun süren üzüntülerdendir. Elbistan'ın kültürel özelliklerini yansıtan birçok bestelenmiş türkü ve ağıt vardır. Bunlardan bir kısmı da kına gecelerinde söylenen kına ağıtlarıdır.

*Gıcılar kavak gıcılar
Kavak değil oduncular
İşte geldi kınacılar
Kız anası, kız babası
Hani bunun öz anası (Uzun, 2012, s. 181).*

Kına ağıtlarına türkü ağıdı, gelin türküsü adı da verilmektedir ve bu ağıtlar, yaşanan olayları, ekonomik, sosyal, kültürel değerleri nesillere aktarmada köprü görevi görmektedir. Asker ağıtlarında da ayrılık acısı mevcuttur. Vatan görevini yerine getiren askerler, daha yolcu ederken anaların ciğerine bir ateş olup düşer ve kadınlar, askerlerine ağıtlarını yakarlar. Bu ağıtlarda da hâkim olan duygu gidenlerin dönmeyeceği inancıdır.

2.6. Devlet Büyüklerine Yakılan Ağıtlar

Şairlerin devlet büyüklerinin ölümüne yaktıkları ağıtlar da sevgi ve vefa duygusunun birer örneğidirler. Elbistanlı kadın şairler bu konulardaki şiirleri çok içten ve yaşar gibi yazarlar.

*Ben Atatürk'üme hürmet ederim
Seni duydu yine arttı kederim
Görmek için sarayına giderim
Bugün cihan kan ağladı Atatürk*

Feleknaz Hanım (Bilgin, 2015, s. 61).

Feleknaz Hanım, Elbistan'ın tanınmış ailelerinden şair Gülendâ Hanım'ın kızıdır. Yaşadığı sıkıntılar, ayrılıklar, terk edilmiş olması onun nazik ruhunu yaralamış olmalı ki dertleşir gibi şiir yazar.

2.7. Mahkûm Yolu Bekleyenlerin Yaktığı Ağıtlar

Elbistan sadece ölüme, ayrılığa değil; bekleyişlere de şiirler yazmıştır. Bu bekleyişlerde de olaylara karşı duyguludur, acıdır. Annesi Fatma Hanım gibi şair olan Güllü Hanım, 1953 yılında Elbistan Eldelek Köyü'nde çıkan bir kavgadan dolayı tutuklanan eşi Muhittin Gözükara için şu ağıdı yaktığıdır:

*Yanarım yanarım tütünüüm tütmez
Kurudu bahçemde güllerim bitmez
Kuzulu koyun da dışarı gitmez
Niçin getsin deyi haber salarsın*

Güllü Gözükara (Uzun, 2012, s. 274).

Ağıdı yazmasına sebep de kayınvalidesinin gelinini oğluna şikâyetidir. Mahkûm Muhittin: "On iki yıl mahkûmiyet almış birini beklemese de haklıdır, çocukları alın, o da babasının evine gitsin." der. Güllü Hanım bu sözlere anlam veremez ve bu ağıdı yakar.

2.8. Şairlerin Kendilerine Yaktıkları Ağıtlar

Elbistan'da kendi adına ölmüş gibi ağıt yaktıran kişiler de kendine ağıt yakanlar da olmuştur. Bunlardan Lütfiye Hanım, genç yaşta yakalandığı verem hastalığına yenik düşüp hastalığı ilerleyince, kendine şu ağıdı yaktığıdır:

*Yüce dağ başında erikli bostan
Ağlayı ağlayı ayrıldım dosttan
Amanın uşaklar sılama yaslan
Sılama gurbette ağlar gezerim*

Lütfiye Deveci Karaca (Bilgin, 2015, s. 240).

Cezaevinden çıkan Dirgen Ali nam bir zat, hanımı Hatice Hanım'dan kendi adına ölmüş gibi ağıt yakmasını ister. Hanımı da altı kıtalık bir ağıt yakar:

*Altı oğlu var, beş de kızı
Küllü yetim bırakma bizi
Kapı döşlüm, kurt bileklim
Yıkılsın Elbistan düzü*

Hatice Binboğa (Uzun, 2012, s. 267).

Eşine isteksiz olarak ağıt yakan Hatice Hanım, hastalığı üzerine kendine de şu ağıdı yakar:

*Çeke çeke bu dert beni alıcı
Etim gidip kemiklerim kalıcı
Doktora gidersem can mı verici
Kader böyleymiş derim ağlarım*

Hatice Binboğa (Uzun, 2012, s. 285).

Elbistanlı ağıtçı kadınlar, ölü evine bir hediye ile davet edilir. Bunu meslek edinen bir ağıtçı ise hiç geri çevirmeden teklifi kabul eder. Ölü evine gelen ağıtçı, evin kadınlarını etrafına toplar, ölünün elbiseleri bir bohçayla ortaya getirilir; onları tek tek eline alan ağıtçı, gözyaşları içinde ağıtlarına başlar. Bazen bu ağıtlara kadınlar sırayla katılırlar. Ağıtlar genellikle acı, şikâyet, beddua, yakınma, hayıflanma ihtiva eder; kadere razı olduğunu ifade eden, dua, gurur, sabır telkin eden ağıtlar da bulunmaktadır. Elbistanlı ağıtçı kadınlar, eski dönemlerde farklı köylere atışma şeklinde ağıt söylemek üzere gitmişlerdir (KK.1, KK.2).

Ağıtçılar, genellikle belli kalıplarla ağıt söylerler. Konuya, kişiye göre isim tekrarlarından sonra olaylar irticalen gelişir. Ağıtların kafiye düzenleri farklıdır. Elbistan ağıtları, çoğunlukla müstakil dörtlüklerden kurulu ağıtlardır ve genel itibarıyla Kahramanmaraş olaylarını konu edinen ağıtlar, Yemen savaş yıllarını konu edinen ağıtlar, şehit ağıtları, seferberlik yıllarını konu edinen ağıtlar, askerlik dönemini konu edinen ağıtlar, toplumsal olayları konu edinen ağıtlar, kıtlık dönemlerini konu edinen ağıtlar, kına gecelerinde söylenen yöresel ağıtlar, sevgiliye duyulan aşkı konu edinen ağıtlar, ayrılık acısını konu edinen ağıtlar, gönülsüz evliliklerden duyulan üzüntüyü konu edinen ağıtlar, eşlerin rahatsızlığı ve onları yitiren insanları konu edinen ağıtlar, doğum esnasında yaşanan ölüm olaylarını konu edinen ağıtlar, evlatların yitirilmesini konu edinen ağıtlar, ana-babanın vefatını konu edinen ağıtlar, kardeşlerin vefatı üzerine duyulan üzüntüyü dile getiren ağıtlar, gelin-kaynana ilişkisini konu edinen ağıtlar, kader konulu ağıtlar, daha ölmeden kendi ölümüne yakılan ağıtlar, hayatının belli bir dönemini cezaevinde geçirmek zorunda kalan insanları konu edinen ağıtlar, çeşitli hastalıklarla vefat eden insanları konu edinen ağıtlar, kazara hayatını kaybeden insanları konu edinen ağıtlar, trafik kazaları sonucu hayatını kaybeden insanları konu edinen ağıtlar, çeşitli vesilelerle cinayete kurban giden insanları konu edinen ağıtlar, eşkıyalar tarafından hunharca öldürülen insanları konu edinen ağıtlar, doğal afetleri konu edinen ağıtlar, vücut uzuvlarının yitirilmesini konu edinen ağıtlar, doğa-tabiat konulu ağıtlar, intihar ederek yaşamını yitirenleri konu edinen ağıtlar, bestelenmiş türkü ağıtları bağlamındadır. Fakat ağıtçı kadınlar olarak isimlendirdiğimiz Elbistan'ın ağıtçı kadınlarının ağıtları konularına göre; ölen kişilere söylenen ağıtlar, doğal afetler üzerine yakılan ağıtlar, hastalıklara yakılan ağıtlar, Kahramanmaraş olaylarına yakılan ağıtlar, kına ağıtları, devlet büyüklerine yakılan ağıtlar, mahkûm yolu bekleyenlerin yaktığı ağıtlar, şairlerin kendilerine yaktıkları ağıtlar şeklindedir. Elbistan ağıtları, çoğunlukla ağıtçılar tarafından, kısmen ölenin

yakın akrabaları tarafından, nadiren de ölen kişi tarafından söylenmiştir. Ağıtlar, ağıt yakılan konuya, kişiye göre isimlendirilmiştir: Arefe'nin ağıdı, Topraklıkta ölen bacıya, Anneme, Döndü gelinin ağıdı, bunlardan bir kaçıdır (Gözükara ve Özalp, 2011, s. 71,81,112,166).

3. Elbistan Ağıtlarının Şekil Özellikleri

Elbistanlı kadınların söyledikleri ağıtlar, genellikle hece vezninde ve dörtlükler hâlinindedir. Sekiz ya da on birli hece vezninde söylenmiş ağıtların (Bilgin, 2015, s. 144) kafiye türlerine baktığımızda daha çok yarım, tam ve zengin kafiye şeklinde olduğu görülmektedir.

Kapımızın önü kiraz

Gel yiğidim otur biraz

Sen Mehmet'i çok severdin

Mehmet'i kimse alamaz (Gözükara ve Özalp, 2011, s. 87).

Kafiye şemasının bazen serbest bazen de aaab, aaba, abab şeklinde olduğu da görülmektedir:

Orta direk ortasından biçildi

Ala kanlar dört tarafa saçıldı

Bayramlık oğluma hülle biçildi

Eylen oğlum eylen baban da gelsin (Bilgin, 2015, s. 261).

Bentler hâlinde yazılan ağıtların da bent sayılarında değişiklikler görülmektedir. Üç mısrası aynı, dördüncü ve beşinci mısraları aynı kafiyeyle beşleme ağıtların son iki mısrası nakarat şeklinde tekrarlanır.

Sene üç yüz kırk ikide gelin edelim kızımı

Elestü ervâh halkında ben almışam yazımı

Oğlan için çok yalvardım geçirmedim nazımı

Vicdanının hükmün işle kerimeler pederi

Böyle imiş kerimeler validenin kaderi

Feleknaz Hanım (Bilgin, 2015, s. 49).

Şiir boyunca *vicdanının hükmün işle kerimeler pederi / böyle imiş kerimeler validenin kaderi* kısmı nakarat olarak tekrar edilmiştir.

Ağıtların çoğunda “ah, aman, of, uy, vay” gibi bölgelere göre farklı feryat sözleri bulunur:

Baharda kuşlar ötüşür

Çiçek çimene katışır

Çektiğimiz dert yetişir

Aman Allah'ım el-eman

Gül Hatun (Bilgin, 2015, s. 27)

Ağıtlarda yöresel söyleyişler ve ağızlar da dikkati çekmektedir:

Gül Arefe'm yekinsene

Altınımı takınsana

Sen anayın bir kızısın

Her kazadan sakınsana

Zöhre Kasap (Bilgin, 2015, s. 267).

4. Sonuç

Ağıtlar, insanların yüreklerinde yaşayan acılarının göstergesi olarak söylenmiş sözlü geleneğin önemli ürünlerindedir. Bu çalışmayla Elbistan ağıtlarında; yörenin savaşımlara, depreme, sele maruz kaldığına, Elbistanlıların ölüm, ayrılık, hastalık ve zamansız kayıplara sessiz kalmayıp yüreklerindeki dışa döktüklerine, başkalarının dertleriyle hemhal olduklarına, Elbistanlı ağıtçı kadınların duygusal olduğuna, duygularını dile getirirken gözyaşlarına boğulduklarına, yüreklerinin yandığına şahit olduk. İncelenen ağıtlara göre Elbistan ağıtları dördünlükler hâlinde yazılmıştır. Çoğunlukla sekiz ya da on birli hece veznedir. Kafiyeye şeması bazen serbest bazen de aaab, aaba, abab şeklindedir. Ağıtların isimlendirilmesi; çoğunlukla ağıt yakılan kişinin adıyla, bazen ağıt yakanın çocuğuna, kızına, gelinine ağıdı şeklinde, bazen de ağıt yakılmasına sebep olan olayın ifade edilmesiyledir. Ağıtlar, büyük oranda ölüm üzerine yazılmıştır, diğer konularda yazılan ağıtlar daha azdır.

Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre Elbistan'da ağıtçıları ölen kişinin en yakınına sarılarak ağlar, ağıta başladığında da sessizlik hâkim olur. Ölen kişinin giysileri ellerindeyken ağıta devam eden ağıtçıları, aynı köyden olabildiği gibi başka köyden de olabilir. Elbistan'da ağalardan birinin ağıtçıları çağırıp ölümünün yansıttığını haber verdiği ve kendisine ağıt yakılmasını istediği de bilinmektedir. Kadına özellikle Elbistanlı kadınlara ağıt yazdıran sebepler, öncelikle gelenek, zor yaşam şartları, ölüm, hastalık, ayrılık, terk ediliş, bekleyiş ve kendi duyarlılıkları, hassasiyetleridir.

Yapılan araştırmalara göre ağıt söyleyen Elbistanlı kadınların birçoğu okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyip içindekileri döken ince ruhlu kadınların duydukları ve hissettikleri ile oluşturdukları şiir dünyaları takdire değerdir. Özellikle şiirlerde sadece Elbistanlının bileceği yerel kelimelerin ve söyleyişlerin olması, dil ve kültür özelliklerini yansıtmaya bakımından saygıyla karşılanmalıdır. Bu şiirler ve ağıtlar, kadınların dile getiremedikleri, içlerine attıkları haykırılarıdır.

Kaynaklar

- Bali, M. (1997). *Ağıtlar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Bilgin, A. (2006). *Elbistanca örnekleriyle Elbistan ağızı sözlük*. Elbistan: Pınar.
- Bilgin, A. (2015). *Elbistanlı hanım şairler*. İstanbul: Özgü.
- Binyazar, A. (1979). *Ağıt toplumu*. İstanbul: Can.
- Çağbayır, Y. (2007). *Orhun Yazıtlarından günümüze Türkiye Türkçesinin söz varlığı, Ötüken Türkçe sözlük I-V*. İstanbul: Ötüken.
- Devletşah. (2011). *Tezkiretü's-Şuarâ*. Çev. Necati Lugal. İstanbul: Pinhan.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Ergin, M. (2021). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi.
- Esen, A. Ş. (1982). *Anadolu ağıtları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Fuzûlî. (2013). *Hadîkatü's-Süedâ, ermişlerin bahçesi, Kербela şehitlerinin destanı*. Sad. M. Faruk Gürtunca. İstanbul: Huzur.
- Görkem, İ. (2001). *Türk Edebiyatında ağıtlar, Çukurova ağıtları-metin-inceleme*. Ankara: Akçağ.
- Gözükara, M. ve Özalp, Ö. H. (2011). *Elbistan ağıtları I-II*. İstanbul: Özgü.
- Kaya, D. (2014). *Anonim Halk şiiri*. Ankara: Akçağ.
- Kemal, Y. (1992). *Ağıtlar*. İstanbul: Toros.
- Köksal, H. (1996). Günümüz âşık ve şairlerinde ağıt yakma geleneği, *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 234-240.
- Köprülü, M. F. (1989). *Edebiyat araştırmaları I*. İstanbul: Ötüken.
- Köprülü, M. F. (2014). *Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Alfa.
- Kudret, C. (2018). *Örneklerle edebiyat bilgileri*. İstanbul: Kapı.
- Kutsal Kitap*. (2001). İstanbul: Yeni Yaşam.
- Mahmud el-Kaşgarî. (2007). *Divânü Lugati't-Türk*. Çev. Serap Tuba Yurteser ve Seçkin Erdi. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Şenel, S. (1988). "Ağıt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 470-472.
- Tâhirü'l-Mevlevî. (2019). *Edebiyat lügati*. Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Temizyürek, M. (2019). *Ağıt, şiir, kadın*. İstanbul: Edebî Şeyler.
- Tietze, A. (2016). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügati I-X*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Timurtaş, F. (2005). Tarih içinde Türk edebiyatı. Ankara: Akçağ..
- Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi I-VI*. (1977). İstanbul: Dergâh.
- Türk dünyası edebiyat kavramları ve terimleri ansiklopedik sözlüğü I-VI*. (2001). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü I-V*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, S. (1988). "Ağıt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 470-472.
- Uzun, O., Temiz M. ve Özdemir H. İ. (2012). *Kahramanmaraş yöresi ağıtları I-IV*. Ankara: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.

Sözlü Kaynaklar

- KK. 1: Meryem Cücük, d. 1959, Elbistan, evli, ev hanımı, 05. 08. 2023.
- KK. 2: Mustafa Uğur, d. 1945, Elbistan, ilkokul, evli, matbaacı, 10. 09. 2023.

Extended Abstract

Elegies are lyrics that express feelings such as helplessness, fear, excitement, sadness, and rebellion in the face of natural disasters, illness, death, and separation. The lament, which has been seen since the Sumerians, manifests itself in the form of poetic laments in many societies. In *Dîvânü Lugâti't-Türk*, the verse describing the death of Alper Tunga is also an elegy.

Lamentations are mostly sung by women, and it is seen that these women, who are named with words meaning “weeper”, constitute a profession. According to the information gathered, during the lament ceremony, the relatives of the deceased form a circle around the women, and the woman with a bundle of clothes and laundry in front of her sings the lament, while the other women accompany her. Lamentations are sung in seven, eight, and eleven syllabic meters, and there are also those sung in aruz. They are in the forms of kosma, mâni, epic, and folk songs and are mostly sung in quatrains. The quatrains are sometimes organized in the form of question-answer.

The number of lines of bent laments may vary. The last two verses of pentameter elegies with the same three lines and the same rhyme in the fourth and fifth lines are repeated as a refrain. Not only pain and grief, but also the good deeds, good qualities, and heroism of the deceased are included in the lament. In other words, elegies are not only lyrical but also have epic elements. On the one hand, the poet cries for his hero, and expresses his grief for his death, on the other hand, he also mentions his skills and heroism. Elegies are categorized according to their structure, subject, and the places where they are sung. Deaths, separations, natural disasters, disabilities in accidents, wars resulting in defeat, enemy attacks, bandit attacks, migrations, famine, and diseases are among the subjects of laments.

The lamenters may be a relative of the bereaved family, the deceased's sister, mother, daughter, cousin, or a stranger. In lament ceremonies, it is customary for women to wear their dresses backward and to wear black dresses. In old customs, it is even seen that men and women tie a white cloth around their waist and cover their heads with a white cloth, and the color white is a sign of mourning. The epics in the book of Dede Korkut tell about a lamenting woman who wanted to tear her cheeks with her fingernails at the death of a relative. In ancient China, seven days of mourning were observed for the dead, mourners wailed and lamented, and priests and musicians joined them. Similarly, in ancient Egypt, it is said that the women of the house smeared mud on themselves and beat themselves, and in Judaism, those who made a profession of this work, called weeping women, singing women, skillful women, tore their clothes and cut their hair, were present, sang poems and wept in chorus for seven days.

Women of Elbistan wrote poems, sang folk songs, and laments according to the time and place. Many things have caused them to lament. They are women who live their pain inside, burn, and make their troubles known through their writings. They even believe that it is necessary to lament the dead. Women poets from Elbistan wrote poems for their mothers, sisters, husbands, daughters, sons, brothers, cousins, aunts, daughters-in-law, and nieces. Orphanhood, loneliness, the pain of being abandoned, humiliation, resentment, insecurity, lack of children, not finding what she expected in her marriage, untimely death of her husband, brother, sister, son, or any relative, longing for her past, childhood, homesickness; caused women to write poetry and lament. Elegies are important products of oral tradition, sung as an indication of the pain in people's hearts.

In the laments of Elbistan, where we see the most heartbreaking examples of this, we witnessed that the region was exposed to wars, earthquakes, and floods, that the people of Elbistan did not remain silent about death, separation and untimely losses, that they poured out what was in their hearts, that they were in touch with the troubles of others, that the lamenting women of Elbistan were emotional, that they drowned in tears and their hearts burned while expressing their feelings. Although some of the laments have rhyme and syllable disorders, the worlds of poetry created by illiterate women who poured out their inner thoughts with what they heard and felt are worthy of appreciation. In particular, the fact that there are local words that only Elbistanis know in the poems should be respected in terms of reflecting the language and cultural characteristics. These poems and laments are the cries of women that they could not express, that they threw into their hearts.